

Розділ I
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ
ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

УДК 374.7.091

Лук'янова Лариса Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

E-mail: lukyanova_larisa@list.ru

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ, ЩО НАВЧАЮТЬСЯ
ТА ТРАЄКТОРІЇ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті коротко викладено історію становлення й розвитку регіонів, що навчаються; викладено теоретичні підходи до визначення базової дефініції. Представлено узагальнення західних учених про роль регіонів, що навчаються, в інституціональній інфраструктурі; розглянуто загальне розуміння їх сутності як регіональної інноваційної стратегії, де усі суб'єкти міцно, але надзвичайно гнучко з'єднані між собою, що уможливило адаптацію до численних специфічних контекстів. Обґрунтовано ролі трьох дисциплінарних галузей (регіональне навчання, кластери і мережі, інститути інновацій), взаємодію яких можна розглядати як певні уявні моделі регіону, що навчається, кожна з яких має власну траєкторію розвитку.

Ключові слова: концепції; навчання протягом життя; регіони, що навчаються; регіональний рівень; регіональна інноваційна стратегія.

Lukyanova Larisa – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Director of the Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAPS of Ukraine

E-mail : lukyanova_larisa@list.ru

MODEL OF LEARNING REGIONS' DEVELOPMENT
AND TRAJECTORIES OF ITS REALIZATION

Summary. The article presents the brief history of the formation and development of learning regions' foundation and development as a reflective reaction to socio-economic contemporary challenges. Theoretical approaches to the determination of basic definitions have been set out. Western scientists' generalizations about the role of the learning regions in an institutional infrastructure have been presented. The common understanding of learning regions as a regional innovative strategy has been offered, in which all its subjects are firmly but at the same time extremely flexibly interconnected. It provides adaptation to the numerous specific contexts. The roles of three disciplinary fields (regional learning, clusters

and networks, institutes of innovations) have been grounded; their interaction can be considered as the certain model having its own development trajectory.

Key words: *concepts; lifelong learning; learning regions; regional level; regional innovative strategy.*

Вступ. Останнім часом активно поширюється твердження, що ефективність розвитку держави загалом та окремих галузей її економіки, дедалі більше залежить від людини, як носія знань. Академік В. Вернадський стверджував, що майбутній прогрес людства має відбуватися у сфері розуму і знань, а двигуном прогресу завжди буде наукова думка [1]. У документах Всесвітнього наукового форуму, організованого ЮНЕСКО і Міжнародною радою з науки (Будапешт, 2003) зазначено, що суспільство, засноване на знаннях, – це інноваційне суспільство, яке ґрунтується на концепції неперервного навчання впродовж життя [3]. Його визначальною тенденцією стає формування суспільства знання, що відбувається на тлі глибокої суперечності. З одного боку – це глобалізація, що виявляється в уніфікації культурних, соціально-економічних, правових норм і цінностей, мобільності ринку праці та капіталу, а з іншого – явно виражена індивідуалізація, спрямована на збереження автономії (економічної, політичної, релігійної тощо) і культурної ідентичності, як на рівні окремої особистості, так і на рівні регіонів і держав.

Ще з 90-х рр. минулого століття у багатьох розвинених країнах освіта набула соціально-економічної значимості й розглядалася як надзвичайно важливий ресурс розвитку регіону, що призвело до поширення концепції регіонів, що навчаються.

Аналіз досліджень. Основоположні складові теорії регіонів, що навчаються, представлено у класичних працях Д. Рикардо, М. Портера, Э. Хекшера, а також у дослідженнях Н. Лонгвот, К. Ларсен, К. Морган, Р. Хассінк, Р. Хадсон та ін. Не можна оминати увагою численні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, у яких висвітлено теорію й методологію формування стратегії розвитку регіонів і міст, що навчаються (О. Алісов, В. Дубницький, О. Гапоненко, С. Кирсанов, О. Крупкін, Н. Литвинова, А. Макаричев, С. Мельникова, Л. Овсієнко, В. Онопрієнко, В. Осипов, С. Прийма, М. Савельєва, В. Стров, Р. Шерайзіна та ін.).

Результати дослідження. Загалом, поняття регіону, що навчається, ґрунтується на гіпотезі про залежність конкурентоспроможності будь-якого регіону від його здатності до навчання та регіональному вимірі знання. Така ситуація, як підкреслює І. Еннс, дозволяє регіону ефективним чином вписатися в контекст глобального світу і стати реальним суб'єктом економічної, політичної і культурної дії, конституювати свою ідентичність [5]. Нині ця концепція природно закорінилася у теорію регіонального розвитку, головна мета якої полягає у суспільній ревіталізації життєвого простору на основі партисипативної

моделі управління і менеджменту знання.

Оскільки існують різні теоретичні підходи до визначення сутності даного поняття, виникає необхідність проаналізувати деякі з них. Так, на думку К. Майзеля, «регіон, що навчається, це угруповання, де створено можливості як для окремих осіб, так і організацій пристосовуватися, у зручний для них спосіб, до мінливих умов сучасного соціального середовища через інноваційні й креативні процеси навчання» [8]. Як стверджують Р. Шерайзіна та М. Александрова головною ознакою регіону, що навчається є створення умов для постійного набуття знань, експериментування, удосконалення якості знань і суспільного інтелекту, використання можливостей командного управління [4].

Інша група вчених у визначенні робить акцент на аксіологічному значенні цих регіонів, підкреслюючи, що тут традиційні цінності збережено, усім громадянам забезпечено вільний доступ до освіти, наслідком чого стає їх соціальна й професійна мобільність та загалом уможливується розвиток інноваційного потенціалу держави. Л. Овсієнко також підтримує це визначення, наголошуючи, що такий регіон «формує стратегію процвітання і соціальної єдності через розвиток людського потенціалу усіх громадян» [2, с. 96-99].

Отже, на підставі наведених, а також багатьох інших, визначень можна виокремити провідні риси регіону, що навчається. Передусім, це підтримуваний усіма його членами, обов'язок концентруватися на навчанні й поширенні знань як головному чинникові розвитку. Рушієм у досягненні визначених цінностей є наявність спільної мети, ідентичності і довіри між громадянами. Наступна важлива риса – спрямованість на створення глобального, конкурентоздатного, знаніємного індустріального потенціалу та розвиток здатності місцевого суспільства змінюватися під впливом інновацій. Надзвичайно важливою рисою є прагнення до соціальної єдності, розширення довіри між людьми. Проте, найбільш вагомим ознакою регіону, що навчається, є, на нашу думку, принцип навчання впродовж життя, який закладено тут в основу формального й неформального навчання у вертикальну та горизонтальну структуру.

Отже, можна зробити висновок, що освіта і навчання більше не залишаються виключно прерогативою відділів освіти, а пронизують усі сфери місцевого й регіонального самоврядування, виникає взаємодія так званого тріумвірату «університет – бізнес – держава», що і стає ключовим чинником регіонального розвитку.

Слід підкреслити, ще на початку 90-х років ХХ ст. регіональний рівень став предметом палких дискусій у західній науковій думці. Так зусиллями американського вченого Р. Флоріди поняття регіону, що навчається, стало експліцитним й почало активно використовуватися. Вчений робив наголос на рівень розвитку і якості інституціональної інфраструктури як ключового елемента регіональної інноваційної системи [7, с. 527]. К. Омаї підкреслює роль цих регіонів у суспільному процвітанні

в процесі перебудови глобального ринку, наголошуючи при цьому, що на першому плані завжди мають бути люди, а не державні кордони [10, с. 89]. У працях професора К. Моргана регіони, що навчаються, названо новим поколінням регіональної політики малих і середніх підприємств [9, с. 501].

Водночас, теоретичне осмислення розглядуваного феномену почалося значно пізніше його практичного використання. Оскільки, як підкреслюють дослідники, мережі і асоціації регіонів, що навчаються, а також міжнародні програми, які їх підтримували, виникли раніше, аніж відбулася їхня академічна теоретизація.

У цьому сенсі серед найбільш значимих слід назвати праці Дж. Поммеранця по Рурському регіону у Німеччині; Дж. Шеффа, який вивчав регіон Грац в Австрії, а також дослідження С. Беннера про Силіконову долину. Саме за результатами цих наукових розвідок сформувався загальне розуміння регіону, що навчається, як регіональної інноваційної стратегії, де усі його суб'єкти міцно, але надзвичайно гнучко з'єднані між собою, що уможлиблює адаптацію до численних специфічних контекстів.

Саме поняття регіон, що навчається, стає невід'ємною складовою регіональних стратегій переважної більшості зарубіжних країн. Наприклад, Австрія, Велика Британія, Канада, Німеччина, США, Японія та ін. мають державні програми розвитку системи освіти дорослих через реалізацію проекту «Регіон, що навчається – суспільство, що навчається» (рис. 1).

Рис. 1. Приклади регіонів, що навчаються

Не можна оминати увагою узагальнення великих міжнародних організацій, які активно долучаються до обговорення цих проблем, продукуючи достатньо різні концепції. Розглянемо окремі з них.

1. Одним із перших помітних проєктів Європейської комісії, спрямованих на вивчення характеристик регіонів, що навчаються, був проєкт «У напрямі до європейського суспільства, яке навчається» (Towards a European Learning Society (TELS)), головна мета якого полягала

у підтримці нових міст і регіонів, які прийняли цей статус. За його результатами було закладено важливий європейський політичний документ «Про місцевий і регіональний вимір навчання впродовж життя» (2001). Наступним важливим проектом була програма Європейської комісії R3L, покликана надавати фінансову допомогу розвитку мережі міст, які навчаються. Назва програми розкриває її зміст, який полягає у поєднання регіонів (R) та навчанні впродовж життя (3L).

2. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) сформулювала власне бачення феномену «регіонів, що навчаються», представлене у 2000 р. на основі аналізу вивчення європейських регіонів. На їх думку, це модель, до якої мають прагнути усі регіони задля ефективного реагування на зміни, пов'язані із переходом до «економіки, що навчається». Її ознакою є наявність регіональних інститутів, які сприяють індивідуальному й організаційному навчанню через координацію гнучких мереж економічних і політичних агентів» [6]. Оскільки йдеться про модель, то неможливо навести конкретні приклади реально існуючих відповідних регіонів, доцільно вести мову лише про траєкторії, які ведуть до цієї мети.

Важливими є й інші точки зору цієї організації щодо обговорюваного питання. Зокрема, не зменшуючи роль вищої освіти, у регіональному розвитку нового значення набуває середня освіта, зокрема, у формуванні опосередкованих навичок, значимих для нових промислових технологій і навчання на «власному досвіді». Оскільки рівень освіченості сам по собі не сприяє економічному зростанню регіону, особливого значення набуває його практична реалізація у виробництві товарів і послуг. Вкрай важливою є підтримка економічної активності через допомогу різних комбінацій неперервного навчання, інновацій і творчого використання інформаційних, комунікаційних технологій [6, с. 24].

3. Ще одна потужна європейська організація – Європейський центр розвитку професійної освіти (ЄЦРПО) ґрунтовно займалася проблемою регіонів, що навчаються. Предметом її досліджень були і підвищення мотивації до навчання, і його економічна ефективність [6, с. 28]. За результатами вивчення було зроблено висновок, що розвиток таких регіонів має переважно економічне обґрунтування, а їх зусилля сфокусовано на створення відповідної інфраструктури та умов, здатних забезпечити переваги конкурентного середовища як результату глобалізаційних процесів.

Отже, регіон, що навчається, має глибокий міждисциплінарний контекст. Його розвиток стає можливим за умови використання досягнень регіональної географії, соціології, педагогіки, органічне поєднання яких відбувається на засадах регіональної економічної політики. Їх провідною відмінною рисою є співробітництво різних суб'єктів (освітніх установ, наукових, науково-дослідних центрів та інституцій, підприємств, недержавних організацій та ін.) в опрацюванні нових рішень і отриманні

нових результатів. Проте незважаючи на кількість залучених суб'єктів для вирішення проблем місцевого розвитку їх завжди можна об'єднати у три дисциплінарні галузі: регіональне навчання, кластери і мережі, інститути інновацій. Взаємодію цих складників можна розглядати як певну уявну модель регіону, що навчається (рис. 2).

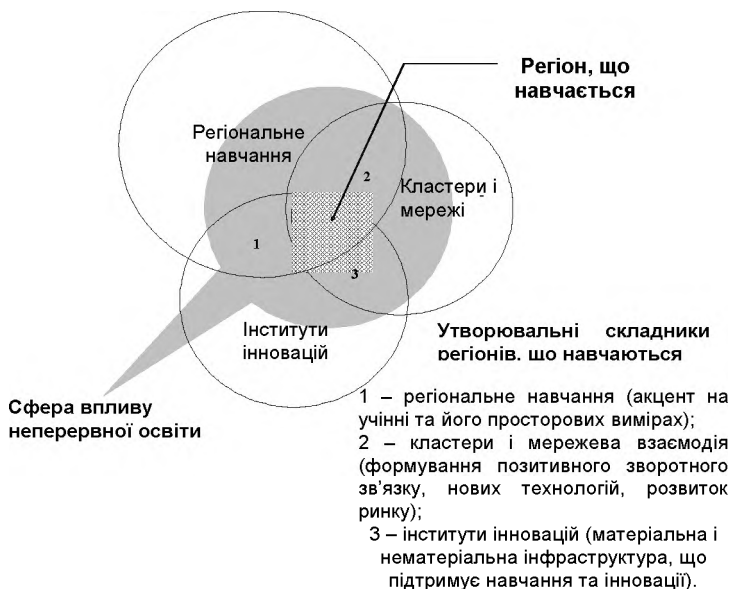

Рис. 2. Складники регіону, що навчається

Регіональне навчання візуалізує процесі навчання та його просторові виміри, і передбачає створення й підвищення рівня «ноу-хау» на індивідуальному, організаційному та регіональних рівнях. Освіта нового людського капіталу, що виконує найважливішу функцію в інноваційному розвитку, безпосередньо пов'язана із процесом навчання.

Кластери і мережі забезпечують способи і форм організації навчання. У цьому сенсі вихідними виступають теорії мережевої взаємодії. Оскільки агломерація забезпечує просторову близькість, що уможливорює ефективну інтеракцію між усіма суб'єктами; така взаємодія «обличчям-до-обличчя» сприяє інтерактивному навчанню, що призводить до інновацій, які у свою чергу забезпечують конкурентоспроможність регіону, що й посилює агломерацію. Отже, у цьому сенсі головним є позитивний зворотний зв'язок у навчанні.

Інститути інновації охоплюють матеріальні і нематеріальні інфраструктури, що підтримують навчання та інноваційні процеси, вони є провідними суб'єктами цих регіонів й мають активно підтримуватися регіональною політикою.

Кожний регіон зазвичай вибудовує притаманну йому модель розвитку та створює власну траєкторію її реалізації. Проте, не зважаючи на окремі відмінності, завжди мають місце певні усталені механізми їх формування (рис. 3).

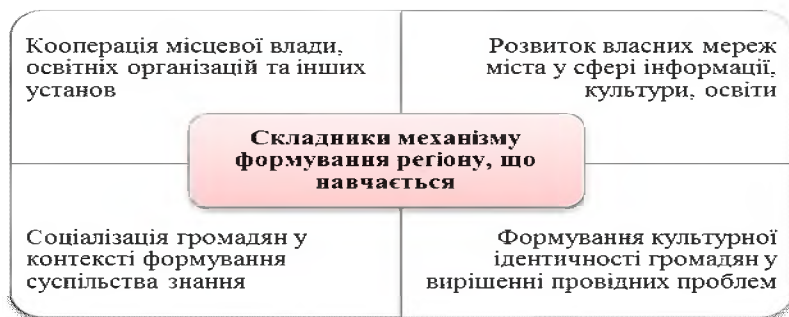

Рис. 3. Складники механізму формування регіону, що навчається

Досвід розвитку цих регіонів у Німеччині, Фінляндії, Китаї, США, інших країнах показує, що вагомою передумовою їх формування є горизонтальна кооперація між місцевою владою, освітніми інституціями та громадськими організаціями. Проте надзвичайно важливою умовою є особиста участь громадян в усіх освітніх проектах регіону.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Концепція регіонів, що навчаються, виходить за межі усталеної вимоги щодо забезпечення освітніх потреб і професійної підготовки осіб, які цього потребують. Їх провідним завданням стає створення нового культурно-економічного середовища, яке не тільки створює умови, але, передусім, сприяє реалізації потенціалу кожного представника громади окремо та усієї регіональної спільноти загалом. Їх ключова роль полягає у забезпеченні соціальної стабільності, особистісного й професійного розвитку, створенні структурних, організаційних умов та психологічного комфорту, що уможливають адаптацію громадян до мінливих умов сьогодення.

Загалом має місце рух від регіону, що навчається до суспільства знань. Такий перехід може відбутися через нову культуру навчання, викладання, учіння, яка визначається як система сприяння і заохочення до навчання впродовж життя. З урахуванням сучасних соціально-економічних умов України надзвичайно важливим є, на нашу думку, вивчення географічної, соціокультурної специфіки різних регіонів, з метою визначення стану реальних та структурування змісту прогностичних освітніх потреб мешканців цих регіонів, а також аналіз і оцінка зарубіжного досвіду щодо створення та реалізації проектів «регіон, що навчається».

Література

1. Вернадский В.И. Научная мысль как планетарное явление / В.И. Вернадский. – М.: Наука, 1991. – 273 с.
2. Овсиенко Л.В. Непрерывное образование и модель «обучающегося региона» / Л.В. Овсиенко // Высшее образование в России. – 2009. – № 2. – С. 96-99.
3. Филонич В.С. Из века XIX в XXI-й век (еще одно открытие Карла Маркса) [Электронный ресурс]. – URL: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/vmsu/2008-02/08vsfeaa.htm
4. Шерайзина Р.М. Обучающийся регион как фактор развития карьеры человека / Р.М. Шерайзина, В.М. Александрова // Человек и образование. – 2006. – № 8-9. – С. 70-72.
5. Эннс И.А. Концепция «обучающегося региона» как способ обретения идентичности в обществе знаний / [Электронный ресурс]. – URL: http://culturalnet.ru/main/congress_person/1484
6. Cities and Regions in the New Learning Economy. Paris: OECD, 2001. – 126 p.
7. Florida R. Toward the learning region / R. Florida // Futures. – 1995. – № 27 (5). – P. 527-536.
8. Meisel K. Vorbemerkungen. In Matthiesen U. & Reuter G. (Hrsg.) Lernende Region / K. Meisel // Bertelsmann, Bielefeld, 2003. – S. 5-6.
9. Morgan K. The learning region: institutions, innovation and regional renewal / K. Morgan // Regional Studies, 1997. – P. 491-503.
10. Ohmae K. The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies / K. Ohmae. – London: HarperCollins, 1995. – 420 p.

Bibliography

1. Vernadskiy V.Y. Scientific Thought as a Planetary Phenomena. – M.: Nauka, 1991. – 273 s. (in Russian)
2. Ovsienko L.V. Lifelong Learning and a Model of «Learning Region» Непрерывное / L.V. Ovsienko // Vysshee obrazovanie v Rossii. – 2009. – № 2. – S. 96-99. (in Russian)
3. Fylynych V.S. From the XIX Century into the XXI Century (one more discovery of Karl Marks) [Electronic resource]. – URL: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/vmsu/2008-02/08vsfeaa.htm (in Russian)
4. Sheraizyna R.M. Learning Region as the Factor of Development of the Human Career / R.M. Sheizyna, V.M. Aleksandrova // Chelovek i obrazovanie. – 2006. – № 8, 9. – S. 70-72. (in Russian)
5. Enns I.A. The Concept of «Learning Region» as a Way of Finding Identity in the Knowledge Society [Electronic resource]. – URL: http://culturalnet.ru/main/congress_person/1484 (in Russian)
6. Cities and Regions in the New Learning Economy. – Paris: OECD, 2001. – 126 p. (in English)
7. Florida R. Toward the learning region // Futures. – 1995. – № 27 (5). – P. 527–536. (in English)
8. Meisel K. Vorbemerkungen. In Matthiesen U. & Reuter G. (Hrsg.) Lernende Region / K. Meisel // Bertelsmann, Bielefeld, 2003. – S. 5-6. (in English)
9. Morgan K. The learning region: institutions, innovation and regional renewal / K. Morgan // Regional Studies, 1997. – P. 491-503. (in English)
10. Ohmae K. The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies / K. Ohmae. – London: Harper Collins, 1995. – 420 p. (in English)